

Osvícenství v českých zemích

Jak viděli svého císaře?



V roce 2019 si v obci Markoušovice připomněli návštěvu a přenocování Josefa II., který se zde zastavil v roce 1771. Součástí oslav byl i inscenovaný příjezd panovníka a jeho promluva ke shromážděným lidem. (Zdroj: Krkonošský deník. Publikováno se souhlasem Krkonošského deníku.)

Josef II. patří k zásadním reformátorům v dějinách českých zemí. V průběhu své relativně krátké vlády (1780–1790) provedl několik zásadních změn, které měly podle jeho názoru modernizovat stát. Některé kroky se setkaly s pozitivním ohlasem, jiné byly terčem ostré kritiky. Hodně také záleželo na určité skupině lidí, kterých se ten či onen Josefův dekret dotkl – hodnocení jeho osoby se výrazně lišila už v jeho době.

ZDROJ 1:

Budoucí císař Josef II. sepsal pravděpodobně v dubnu 1763 dvanáctistránkovou úvahu nazvanou Snění (franc. *Rêveries*) a představil v ní hlavní zásady, kterými by se měla řídit správa státu.

Jakmile obdržím toto zmocnění, zaútočím na šlechtice; uložím jim dvojitou daň z půdy a přidám další, které již byly finančními úřady navrženy. Souhlasím se všemi, neboť budou zatěžovat pána stejně jako poddaného, kterému je vždy možné v daních ulevit. Za tuto úlevu budou muset poddaní snášet ubytování vojenských jednotek, neboť se domnívám, že tyto jednotky by měly zůstat mimo kasárny, ať již kvůli vojákům, jejich spotřebě, z níž může těžit místní ekonomika, tak kvůli vojenskému duchu, který prostoupí celým národem, budou-li se vojáci mezi ním pohybovat. (...)

Snížením majetku urozených a jejich platů, které dále navrhnu, bychom mohli zaměstnat lidi, kteří by sloužili lépe, a každý by se více snažil. Mladí lidé, kteří vědí, že budou mít celý život dostatečný majetek, nemusejí sloužit státu, se o nic nesnaží, utrácejí bláznivě jmění, zadlužují se a tyto dluhy, které nesplácejí, ničí ubožáky a řemeslníky, kteří přispívají (do státní pokladny), zatímco tito boháči nejsou nijak užiteční. Všichni si musí uvědomit, že jediným prostředkem, jak lze dosáhnout příjemného života, je dosáhnout toho svou pílí ve službě a pouze díky (vlastním) skutečným schopnostem bez doporučení, bez příbuzenství, bez zásluh předků. Není totiž nic spravedlivějšího než odměnit otce, který dobře slouží státu. Tato odměna však (nemůže být dědičná, protože) zatěžuje stát špatnými poddanými, kteří po svých předcích nosí pouze jméno. Vše (se má odvíjet od) osobní zásluhy.

Zdroj: Josef II., *Rêveries (Sněni)*, 1765, nepublikováno.

ZDROJ 2:

Jedno z mnoha zobrazení této slavné události ukazuje císaře, jeho spolupracovníky a nadšené sedláky. Zajímavý je detail pomníku, na němž je německy vše popsáno.

Dobová rytina zachycující Josefa II. orajícího v roce 1769 nedaleko Slavíkovíc brázdu. Na obrázku je také první pomník vztyčený k připomínce této události, na němž je vše německy popsáno.



Zdroj: Autor neznámý, *Josef II. v moravských Slavíkovících*, 1769.

ZDROJ 3:

Daniela Tinková je česká historička, která vydala mnoho knih věnovaných osvícenství v českých zemích. Publikace, z níž je tento úryvek, je zásadní novodobou prací přinášející nejaktuálnější poznání.

K Josefovým nejznámějším počínům, které budily největší pozornost, bezpochyby náležejí předpisy z přelomu let 1781 a 1782, které započaly rušení klášterů. Mniši stále představovali početně významnou součást katolického kléru, ale především katolická církev, kláštery nevyjímaje, disponovala obrovskými majetky, které mohly posloužit k (re)financování celé řady sociálních reforem, jež beztak do církevní sféry původně náležely. (...) Do roku 1789 bylo jen v Čechách zrušeno celkem 74 klášterů – 61 mužských (z toho 17 v Praze), a 13 ženských (z toho 6 v Praze včetně benediktinek od sv. Jiří na Hradě či klarisek od bl. Anežky). Zanikl tak například benediktinský klášter sv. Jana pod Skalou, klášter sázavský či kladrubský, cisterciácké kláštery v Sedlci, Plasech, Zlaté Koruně a na Zbraslavi. Na Moravě zanikly například významné premonstrátské kláštery v Hradisku u Olomouce či v Louce u Znojma. (...) V Čechách se tak získalo více než 11 milionů zlatých, na Moravě přes 10 milionů, ve Slezsku 50 tisíc. Tyto prostředky se staly základem tzv. náboženského fondu vytvořeného v letech 1782–1793, který tvořil důležitý zdroj financí pro ostatní reformy v náboženské oblasti. Měl sloužit především na rozšíření farní sítě, na platy i penze duchovních, ale také na financování charitativní péče.

Zdroj: Daniela Tinková, Osvícenství v českých zemích I, Praha 2022.

Jak viděli svého císaře?

Na základě zdrojů zkuste v tabulce vyjádřit jedním slovem postoj, který daná skupina asi mohla obecně k císařovi mít. V druhém sloupci tento svůj názor zdůvodněte (důvodů či argumentů může být pro jednu skupinu více).

skupina	postoj k Josefovi II. (jedním slovem)	zdůvodnění
šlechta		
poddaní		
církev		

V nedávné době se na veřejnosti objevily dvě nové sochy (pomníky) Josefa II. V roce 2014 instalovali jednu na nádvoří Všeobecné fakultní nemocnice v Praze (obr. č. 1) a v roce 2016 další v Kadani na náměstí (obr. č. 2). Odpovězte na otázku: **Co dnes reprezentuje socha Josefa II. a má své místo ve veřejném prostoru?** Využijte při tom poznatky z předchozí úlohy.



Obr. č. 1: Socha Josefa II. v Kadani.



Obr. č. 2: Socha Josefa II. v Praze.

ODPOVĚĎ